

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 27.10.2023

Kabul / Accepted: 05.02.2024

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1382228

**İSLAMİYET ÖNCESİNDEN 18. YÜZYILA GENETİK MİRAS:
KARTAGA MERGEN VE HÜSN Ü AŞK**

Rabia Gökçen KAYABAŞI* & Ömer ÇİNİ**

Öz

Toplumsal ve manevi değerlerimizin en eski kaynakları mitlerdir. Geçmişten günümüze kadar birçok kültürel değerlerin bir kökeni ve kaynağı vardır. Bilindiği üzere mit ve mitoloji evrendeki yaşamın kökeniyle ilgilenir. Mitler kutsal bir öyküyü anlatır. Tarihin çok eski dönemlerinde yaşanmış olaylardan bahseder. Dünyada meydana gelen gerçeklerin nasıl olduğunu araştırır. Mitlerdeki kişiler ve olaylar doğüstü özelliklere sahiptir. İnsanlar bugünkü durumuna doğüstü varlıkların müdahalesinden sonra ulaşmışlardır. İnsanların oluşturdukları eserlerde doğüstü varlıklar, nesnelere ve yaratılış vb. ortak unsurlara yer vermesi benzer bir şuurun yansımasıdır. Bu durumun oluşmasında mitin yani ilk oluşumların etkisi vardır. Bu türdeki metinlerin içerisinde mitlerin yadsınamayacak bir yere sahip olması ise onların bir yaşamışlığı anlatması ve nesnelere kökenini anlamaya çalışmasına bağlıdır. Ortak bilinçdışı kavramında kişiye özgü algılamalar söz konusu değildir. Ortak bilinçdışını kendi edindiğimiz yaşantılar oluşturamaz. Buradaki yaşamışlıklar kalıtsal bir yolla ya da soydan gelen genetik yapıyla ilgilidir. Aslında bu durum asırlardır insanların hatta hayvanların bile paylaştıkları bir mirastır. *Hüsn ü Aşk* ve *Kartaga Mergen* destanı arasında olay örgüsü, kahramanları, kahramanların karşılaştıkları engeller, taşıdıkları mitolojik değerler vb. açısından benzerlikler vardır. *Hüsn ü Aşk* ve *Kartaga Mergen* destanının yazıldıkları dönemler dikkate alındığında bu iki anlatının birbirinden etkilenme ihtimalleri yoktur. Lakin bu anlatılar arasındaki benzerlikler genetik mirasla, bilinçaltındaki kalıntılarla ya da sözlü aktarımla ortaya çıkabilmektedir. Bu anlatılar arasındaki benzerliklerin toplandığı bir diğer nokta ise kolektif bilinçdışıdır (ortak bilinçdışı). Ortak bilinçdışı, insanlığın varoluşundan itibaren ırkları ve toplumları ayırt etmeden göstermiş olduğu kalıp tepkilerdir. Bunlar; doğum, ölüm, kadın, erkek, korku, tehlike, doğüstü varlıklarla mücadele, aydınlık, karanlık gibi tepkilerdir. Türk toplumu da bu evrensel yapının içinde yer almaktadır. Nitekim Türklerde kolektif bilinçdışında yer alan birçok kalıpsal ifade görülmektedir. Bunun en somut örneklerinden birisi ise çalışmaya konu olan *Hüsn ü Aşk* ve *Kartaga Mergen* destanıdır. Bu çalışmada *Kartaga Mergen* destanı ile *Hüsn ü Aşk* mesnevisi kolektif bilinçdışı ve bilinçaltı kapsamında değerlendirilmiştir. Bu iki anlatı farklı zamanlarda yazılmış olmalarına rağmen birçok benzerlik içermektedir. Karşılaştırmalı incelemelerle ortaya çıkan bu benzerlikler edebiyat, psikoloji ve mitoloji arasındaki derin ilişkinin de göstergesi niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Kartaga Mergen, Hüsn ü Aşk, kolektif bilinçdışı, bilinçaltı, arketip.

*Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ABD, rabiagokcen@hotmail.com/0 382 288 3436, ORCID:0000-0002-6147-7916

** Öğretmen, MEB, Ağrı/Diyadin, Şehit Ömer Halisdemir Anadolu Lisesi, omerates6868@gmail.com, ORCID:0000-0003-2602-2446

FROM PRE-ISLAMIC TIMES TO THE 18TH CENTURY. GENETIC HERITAGE TO THE CENTURY: KARTAGA MERGEN AND HUSN U ASK

Abstract

The oldest sources of our social and spiritual values are myths. Many cultural values have an origin and source from past to present. As it is known, myth and mythology deal with the origin of life in the universe. Myths tell a sacred story. It talks about events that took place in ancient times of history. It investigates how facts occur in the world. People and events in myths have supernatural properties. People reached their present situation after the intervention of supernatural beings. Supernatural beings, objects and creation etc. are seen in the works created by people. Including common elements is a reflection of a common consciousness. Myth, that is, the first formations, has an effect on the formation of this situation. The fact that myths have an undeniable place in this type of texts is due to the fact that myths tell an experience and try to understand the origin of objects. There are no individual perceptions in the concept of the collective unconscious. Our own experiences do not constitute the collective unconscious. The experiences here are related to an inherited path or genetic structure inherited from lineage. In fact, this is a heritage that people and even animals have shared for centuries. Between Hüsni ü Aşk and Kartaga Mergen epic, the plot, the heroes, the obstacles the heroes face, the mythological values they carry, etc. There are similarities in terms of Considering the periods in which Hüsni ü Aşk and Kartaga Mergen epic were written, there is no possibility that these two narratives were influenced by each other. However, similarities between these narratives may emerge through genetic inheritance, subconscious residues or verbal transmission. Another point where the similarities between these narratives gather is the collective unconscious. The collective unconscious is the patterned reactions that humanity has shown since its existence, without distinguishing between races and societies. These; These are reactions such as birth, death, woman, man, fear, danger, struggle with supernatural beings, light and darkness. Turkish society is also included in this universal structure. As a matter of fact, many formulaic expressions in the collective unconscious can be seen in Turks. One of the most concrete examples of this is the Epic of Hüsni ü Aşk and Kartaga Mergen, which is the subject of the study. In this study, Kartaga Mergen epic and Hüsni ü Aşk mesnevi were evaluated within the scope of the collective unconscious and subconscious. Although these two narratives were written at different times, they contain many similarities. These similarities revealed by comparative studies are also indicators of the deep relationship between literature, psychology and mythology.

Keywords: Kartaga Mergen, Husn u Ask, collective unconscious, subconscious, archetype.

Giriş

Bilim öncesi bilim olarak tanımlanması mümkün olan mitler, çeşitli anlatı türleri içerisinde yaşatılarak toplum hafızasındaki yerini korumuştur. Mit, “1. Tarih öncesine ve kahramanlık devirlerine âit destansı ve masalsi hikâyeye. 2. Efsaneye karışmış kavram veya kişi” (Doğan, 2008: 1150) anlamındadır. İnsan kendisini, yaşadığı dünyayı, nesnelere, olayları, anlamlandırmasını sağlayan ve her zaman bir yaratılışı anlatan ve kolektif bilincin yer aldığı metinler mit başlığı altında toplanabilir. Mitin konusu olan dünya, evren, nesnelere ve olaylar vb. unsurlar nihayetinde insanlık için ortaktır. Ortak şuurla oluşan metinler, aynı millete mensup bireyler tarafından farklı dönemlerde ortaya konulabilmektedir. Bu ortaklık, farklı milletlerin ortak bilinçle eser vermesine zemin oluşturmaktadır.

Mircea Eliade'nin işlevleri, konuları ve tipleri merkeze alarak yapmış olduğu tanımlama, mit ile ilgili günümüzdeki ihtiyaçları büyük ölçüde karşılayan tanımlar arasında yer alır.

“Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, “başlangıç”taki masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir “yaratılış”ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl “var olmaya” başladığını anlatır. Mit ancak “gerçekten” olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder. Mitlerdeki kişiler doğaüstü varlıklardır. Özellikle “başlangıç”taki o eşsiz zamanda yaptıkları şeylerle tanınırlar. Demek ki mitler, onların yaratıcı etkinliğini ortaya koyar ve yaptıklarının kutsallığını (ya da yalnızca “doğaüstü” olma özelliğini) gözler önüne serer. Sonuç olarak, mitler, kutsal (ya da doğaüstü) olan şeyin, dünyaya çeşitli, kimi zamanda heyecan verici akınlarını betimlerler, işte dünyayı gerçek anlamda “kuran” ve onu bugün içinde bulunduğu duruma getiren de kutsalın bu akınıdır. Dahası, insan bugünkü durumunu, olumlu, cinsiyetli ve kültür sahibi bir varlık olma özelliğini doğaüstü varlıkların müdahalelerinden sonra edinmiştir”(2001: 15-16).

Eliade'nin mitin tanımında yer verdiği gibi insanların oluşturdukları eserlerde doğaüstü varlıklar, nesnelere ve yaratılış vb. ortak unsurlara yer vermesi ortak bir şuurun tezahürüdür. Bu durumun oluşmasında mitin yani ilk oluşumların etkisi vardır. Bu türdeki metinlerin içerisinde mitlerin yadsınamayacak bir yere sahip olması ise mitlerin bir yaşanmışlığı anlatmasına olan inanç ve nesnelere kökenini anlamaya çalışmasına bağlıdır.

Carl Gustav Jung, psikoloji alanında oluşturduğu orijinal yöntemlerle analitik psikolojinin kurucusudur. Psikolojide bilinç ve bilinçdışının yapısı hakkındaki incelemeleri, geçerliliğini hâlen korumaktadır. Jung, insan psişesini bilinç ve bilinçdışı olarak ikiye ayırırken bilinçdışını da kişisel ve kolektif olarak iki bölüme ayırır. Hocası ve çağdaşı olan Sigmund Freud'un yaptığı çözümlemenin aksine bilinçdışını çok katmanlı bir yapı olarak değerlendirir. Jung bu katmanlı yapı içerisinde bütün canlı âleminin varoluşundan bugüne kadarki tüm bilgiler yer almaktadır. Jung, bu katmanlı yapıda yer alan bilgileri kolektif bilinçdışı ve arketipler olarak isimlendirir. Katmanlı yapıdaki bilgiler ise insanlık için ortak bir değer oluşturmaktadır. Arketip ise Platon'un Antik Çağda kullanmış olduğu “ideası” ile aynı anlamı taşımaktadır (Jung, 2021: 17). Arketipler nöropsişik merkezler olduğu için insanlığın ortak özelliklerini harekete geçirme, kontrol etme gücüne sahiptir. Bu nedenle sınıf, ırk, topluluk gözetmeksizin benzerlikler ortaya çıkmaktadır. Geçmişte atalarımızın ihtiyaç duyduğu birçok davranış kalıtsal olarak çağımıza kadar gelmiş ve kullanılmıştır (Yeşildal, 2018: 422).

Carl Gustav Jung, insan davranışlarının yönlendiricisi olan kişisel bilinçdışı ve insanlık tarihinin bütün bilgi ve birikimini barındıran kolektif bilinçdışı kavramlarını ortaya atmıştır. Bu kavramları içerisinde barındıran kuramını ise şöyle açıklamıştır:

“Ruh, Jung'a göre, hem bilinci, hem de bilinçdışını içerir. Bilinç ile bilinçdışı, birbirine karşıttır ya, aynı zamanda birbirini tamamlayan iki alandır da. BEN ise her iki alana doğru uzanır. Bilinç alanı, bilinçdışına göre daha dar, daha küçüktür. Bir ada düşünelim: Adanın suyun yüzünde görülen bölümüne bilinç diyelim, suyun altında kalan bölümü kişisel bilinçdışı, yeryüzüne oturan tabanı ise, ortak bilinçdışı olsun. Bilincin ortasında BEN oturur, “Bilincin öznesidir.” Bilinç, ruh içeriğinin BEN ile ilişkisini sürdüren işlev, ya da eylemdir. Dış ve iç dünyamızdaki bütün yaşantılarımız, algılanabilmeleri için BEN'den geçmek zorundadırlar. Bilincimiz, aynı anda, birçok şeyi bir arada tutamaz. Kişisel bilinçdışımız bir hazne gibidir, içeriğine her zaman başvurulabilir, gerekince de bilinç yüzüne çıkartılabilir; kişisel bilinçdışı, aynı zamanda, bastırılmış, içimize attığımız yaşantıları da kapsar. Kişisel bilinçdışı, demek ki, unutulmuş, bastırılmış, bilinçdışı tarafından algılanan, düşünülen ve duyulan her nesneyi kapsar. Ortak

bilinçdışındaysa kişiye özgü algılamalar söz konusu değildir. Ortak bilinçdışının içeriğini, bireysel BEN'imizin kendinin edindiği şeyler oluşturmaz; kalımsal bir olgu, soydan gelen bir beyin yapısı sorunudur bu. Aslında, bütün insanların, belki de hayvanların bile paylaştıkları bir mirastır; bireysel ruhun temelidir. Bilinçdışı, bilinçten çok daha önce oluşmuştur. İnsanın temel davranışının bilince dayandığı düşüncesi yanlıştır. Yaşamımızın büyük bölümünü bilinçdışında geçiririz: Ya uyuruz, ya da düş kurarız... Yaşamımızdaki her durumda, bilincimiz, bilinçdışına bağlıdır, yadsınmaz bu. Çocuklar, yaşamlarına bilinçdışından girerler; bilinçleri sonradan yavaş yavaş gelişir. Kişisel bilinçdışı bireyin yaşamından kaynaklanan, unutulmuş, bastırılmış, yadsınmış ve bilinçdışı yoluyla algılanmış şeyleri kapsar; ortak bilinçdışı ise insanlığın tarih çağlarına, toplumlara, ırklara bakmaksızın, ta dünyanın kuruluşundan beri evrensel durumlara karşı gösterdiği kalıpsal tepkileri içerir. Sayalım bazılarını: “Korku”, “tehlike”, “üstün güçlerle savaş”, “erkek-kadın”, “çocuk-ana baba”, “aşk-nefret”, “doğum-ölüm”, “aydınlık-karanlık” gibi karşıtlar örneğin”(2006: 32-33).

Jung'un bu görüşlerinden hareketle insanlığın beslenmiş olduğu bilinç alanı kolektif bilinçdışı olarak isimlendirdiği bölümdür. Türk toplumu da bu evrensel yapının bir parçasıdır. Bu nedenle Türklerde de kolektif bilinçdışında yer almış birçok kalıpsal ifade görülmektedir. Yüzylerce yıl önce Türkler tarafından oluşturulmuş *Kartaga Mergen* destanı ile XVIII. yüzyılda yazılmış *Hüsn ü Aşk* mesnevisi arasındaki mitolojik benzerlikler Türklerin çok güçlü bir geleneğe sahip olduğunu gösterir. Türk toplumunda farklı zamanlarda oluşmuş bu eserler kolektif bilinçdışı kavramı kapsamında ele alındığında binlerce yıldır bu ortak bilinçten beslendiği görülür. Jung'un kuramını anlatırken “Bir ada düşünelim: Adanın suyun yüzünde görülen bölümüne bilinç diyelim, suyun altında kalan bölümü kişisel bilinçdışı, yeryüzüne oturan tabanı ise, ortak bilinçdışı olsun” (2006: 33). Şeklinde yaptığı açıklamada dağın yeryüzüne oturan en alt bölümü olan bilinçdışında Türk toplumunun da kendine özgün kalıp unsurları vardır. Bu ortak unsurların aktarımının ilk yolu genetik mirasla binlerce yıl öncesindeki Türk toplumundan gelmesi yönündedir. İkinci aktarım yolu ise bilinçaltı yolu ile gerçekleşmiş olma ihtimalidir. Üçüncü aktarım yolu ise sözlü gelenek sayesinde aktarılmasıdır. Bu özgün unsurlar genetik miras, bilinçaltı ve sözlü gelenekle aktarılmış olsa bile temelinde büyük bir kaynak vardır. Bu nedenle Jung'un ortaya atmış olduğu kolektif bilinçdışı kavramı bütün bu özgün unsurları kapsamaktadır. Jung'un katmanlı yapısındaki Türk toplumuna ait bölüm binlerce yıl sonra bu üç yöntemle ortaya çıkmıştır. Bu aktarımda ortak unsurların oluşumu Edward B. Tylor'un savunmuş olduğu gelişme kuramının yapısına da uygundur.

Edward B. Tylor'un savunmuş olduğu gelişim kuramının temel iddiası insan ruhu her yerde aynıdır. Belirli dönemlerde benzer ürünler verebilmektedir. Gelişim kuramının bütün insanlık için genellemiş olduğu bu görüş Türk toplumunda oluşmuş ortak unsurlar özelinde değerlendirildiğinde binlerce yıl önceki Türk toplumunda oluşan bu unsurlar günümüzde yer alan birçok düşünce yapısının temelini oluşturmaktadır. Bin yıl önceki yaşamış Türk milleti ile günümüzde yaşayan Türk milleti ortak ruha sahiptir. Campbell'e göre mitolojik simgeler insan ruhuna özgü ürünlerdir. Bunlar uydurulamaz ve bastırılamaz. Ayrıca bilinçdışı bilince doğru karanlıklar, yaratıklar ve sis gibi ürkütücü imgeler gönderir. İnsan ise bu bilinmeyen imgeleri açıklama çabasına girer. Bunun içinde kahramanlar bu korku dolu yolculuğa çıkarak ruhun olgunlaşmasını sağlar. Bu bağlamda çalışmanın sınıflandırılması Joseph Campbell'in *Kahramanların Sonsuz Yolculuğu* adlı eserdeki kahramanın yolculuk aşamaları dikkate alınarak yapılmıştır (2013: 13-48).

Bu çalışmada *Kartaga Mergen* destanı ile *Hüsn ü Aşk* mesnevisinin kolektif bilinçdışı ve bilinçaltı kapsamında barındırdıkları ortak unsurlar ele alınmıştır. Bu iki anlatı farklı zamanlarda yazılmış olmasına rağmen birçok benzerlikleri vardır. Bu benzerlikler tıpkı tüm insanlarda ortak olan unsurları barındıran kolektif bilinçdışı gibi Türk toplumunun bilinçaltından gelmiştir.

1. *Kartaga Mergen ve Hüsn ü Aşk*'in Olay Örgüsü

1.1. *Kartaga Mergen*'in Olay Örgüsü

Kartaga Mergen, palamutlu yerde palamut suyu içermiş. Bu yaşadığı yer, Ak denizin kenarında bir Ak dağın altında bir ev dolusu eşyası varmış. *Kartaga Mergen*'in kara boz atı ava gidip meşhur olurken kır atı savaşlarda meşhur olmuştur. Bir gece evinde kalmıştır. Şafak sökerken, güneş doğmuş ve ava gitmiş. Dağ kenarında hayvan avlar, deniz kenarında kuş vurur. Avladıklarını atına yükler ve yola koyulur. Evine ve halkına dönünce avını halkına taksim etmiştir. Yayaları atlandırır, çıplak kimseyi giydirir. Yorgunluktan uyuya kalır. Sabah olunca kır atına binerek yurdundan uzaklaşır. Kız kardeşi Kan Purkan yatağından kalktığında kardeşini göremez. Kan Purkan, evden çıkınca evden uzaklaşmakta olan kardeşini görür.

Arkasından ne kadar seslendi ise de aldırış etmemiş ve yoluna devam etmiştir. Kan Purkan üç dağın ilerisinde kardeşini yakalayınca nereye gittiğini sormuştur. Yeterli cevap alamayan Kan Purkan, Kartaga Mergen'e "bir kahraman gelecek, beni öldürecek ve hayvanları da alıp götürecektir" der. Dizginlerinden tutarak engel olmak ister. Ancak o kızarak Kan Purkan'a şöyle der: "Senin saçın uzun,/ Aklın kısadır,/Şimdi ne söylüyorsun?/ Dizgini bırakmazsan,/Seni öldüreğim" der. (Radloff, 1994: 159).

Kan Purkan dizginleri bırakmayınca Kartaga Mergen çelik kılıcını çıkararak dizginleri keser ve yoluna devam eder. Dağları aşar, bozkırları geçer, bir aylık yolu iki günde alır. Atı durarak eve geri dönmesini söyler. Atını dinlemeyerek tekrar atı kamçılar ve yoluna devam eder. Bir süre yol aldıktan sonra at artık ilerlemez ve sözlerini tekrar hatırlatır. Sonunda geri dönmeyi kabul eder. Yurduna döndüğünde halkı ve malı yerindedir. Eve girip bakınca kız kardeşi Kan Purkan'ı bulamaz. Kime sorsa bir cevap alamaz. Kız kardeşini evde bulamayınca kara kır atıyla kardeşinin izini sürer. Su atasına kız kardeşini bulmasını emreder.

Bunun üzerine su atası turna balığı kılığına girer, denize dalarak gözden kaybolur. Kartaga Mergen ise dağ sırtlarından yoluna devam eder. Kır atı Kartaga Mergen'e üç ufuk ötesinde bir memlekette atasının yetiştirdiği iki kartalın olduğunu hatırlatır. Bu iki kartala da irtibata geçse de olumlu bir cevap alamaz. Kartallar yavrularına baktıkları için haberlerinin olmadığını söylerler. Kartallardan kardeşini bulmasını istediğinde kartallar yavrularının aç kalacağı korkusuyla bunu kabul etmezler. Bunun üzerine Kartaga Mergen, dokuz kısarak tutarak kartallara verir. Kartallar ise şöyle cevap verir: "Gidersek şimdi gideriz derler,/Dokuz gök yerini /Dokuz defa dolaşırız,/Yedi gök yerine yedi defa gideriz,/Fakat bulur muyuz bulamaz mıyız?"

Kartallar gidince Kartaga Mergen evine gelir. Karışık yeleli savaş atına seslenerek, kardeşinin nerede olduğunu sorar. At uyuya kaldığını söyleyerek nereden olduğunu bilmediğini söyler. Kız kardeşini bulması için atını da gönderir.

Su atası gelir ve kardeşini ne kadar aradıysa da bulamadığını söyler. Su atasının arkasından kartallarda olumsuz cevapla gelirler. Kartaga Mergen evine doğru yol alırken dağ sırtından savaş atının geldiğini görür. Ancak at hiçbir şey söylemeden altın eşikte mecalsiz kalarak düşer. Av atı, savaş atının üzerindeki eğerin ve kantarmanın hemen alınmasını söyler. Av atı yerde bir kere ağındıktan sonra yalbagay kuşu şeklinde ak ve kara bulutlar arasından küçük bir kuş yakalayıp getirir. Bu küçük kuşun savaş atının ruhu olduğunu ve bu kuşun savaş atının ağzına konulduğunda canlanacağını ifade eder. Savaş atı canlandıktan sonra Kartaga Mergen'e başından geçenleri anlatır. Savaş atı, "kırk gün kırk gece yol gittikten sonra denizin diğer yanında dağ sırtına çıktım, bu yerde mızraklar kara orman gibiydi; ben bunların içerisinden geçtim ve bana hiçbir ok, kılıç ve mızrak isabet etmeden ordunun içerisinden geçtim. Ateşten duvara çıktıktan sonra yolda kırmızı bir at gördüm, bunun dizginleri eğerine bağlanmıştı. Sahibi ise yanında ölü olarak yatıyordu, kırmızı atın sahibini canlandırdım ve bana Kan Purkan'ı kaçırdığı için Kan Töngüs'ü izlerken kendisini öldürdüğünü söyledi. Savaş atı tekrar üç gün üç gece yol aldıktan sonra sarı bir atla yanında ölü olarak yatan sahibine rastladım der. Bu atın sahibini de canlandırdığımı söyler." Bu kahramanın adı ise Kuttan Alıp'tır. Kuttan Alıp'ta Kan Töngüs tarafından öldürülmüştür. Savaş atı, Kuttan Alıp'ın ise Kan Purkan'ı kurtarmak için Kartaga Mergen'i beklemekte olduğunu söyler. Kara boz atıyla yola çıkan Kartaga Mergen, ilk olarak dağları aşar. Bir yıllık yolları yedi günde gider. Bir aylık yolları iki günde bitirir. Çelik bozkırına ulaşır. Burada kırk gün kırk gece yol gider. Çelik bozkırından çıkınca bir dağa girer ve ileriye bakar. Ateşten denizini görür. Ateşten denizin buharı gökyüzüne ulaşır. Gökyüzünün yüksek yerleri alev gibi yanmaktadır. Otlar kor gibi parlak. Kara boz atı ile ateş denizinden sıçrayarak geçer. Daha sonra kara yerin kıyısında yüksek gökyüzünün dibinde dağ sırtına ulaşır. İleriye bakar. Ak denizi görür. O ak denizin kenarında ak bir sirkesi gibi bir köy vardır. Kartaga Mergen bu köydeki bir eve girer ve orada birçok kahramanla konuşarak gelme sebebini anlatır. Ardından hep birlikte yola koyulurlar. Beyaz at kişneyerek sahibine kendisinin sırtına binmesi gerektiğini söyler. O, atın sırtına binerek gider. Daha sonra at sahibine şapkasını unuttuğunu hatırlatır. Kahraman, Altın Kan'ın çocuğu olan ve ona tahsis edilen güzel Altın Arıg'ın şapkasını alacağını söyler. Tekrar uzunca bir yol aldıktan sonra arzın kenarında Altay sırtını aşınca bir köy görünür. Burada altın direğe bağlanmış kırmızı bir at durmaktadır. O evdeki kahramana yolculuğunun sebebini anlatır.

Kartaga Mergen, kahramandan kendisiyle birlikte yolculuğa gelmesini ister. Kahramanla birlikte Kuttan-Alıp isimli kara kula ata sahip bir kahramanın yanına giderler. Kuttan-Alıp'da Kan Purkan'a yapılanlara razı olmadığını ve yağmacıyı takip ettiğini daha sonra öldürdüğünü ve karışık yeveli at tarafından diriltildiğini anlatır. Üç kahraman uzun bir yolculuğun ardından bembeyaz bir köye varırlar. Bu köyün ortasında dokuz köşeli bir taş ev vardır. Evin önündeki altın direğe bağlı kara kula bir at vardır. Kartaga Mergen'in yanındaki iki kahraman kendisine sadece güreşte yardım edebileceklerini söylerler. Kartaga Mergen tek başına köye gider. Köye girdikten sonra altın direğe atını bağlar. Taş sarayın kapısına vardığında demir zincire bağlı iki köpek vardır. Kapıyı açmaya çalışınca iki köpek üzerine saldırır. İki köpeği iki eline aldıktan sonra demir zincirleri kırarak köpekleri öldürür. Kartaga Mergen bu kapıyı açıp içeri girince başka bir kapı görünür. Bu kapının önünde ise zincire bağlanmış iki ayı vardır. Kapıyı açmak isteyince iki ayı saldırır. İki eline aldığı ayıları birbirine vurarak öldürmüştür. Kapıyı açıp içeri girince üçüncü bir kapı görünür. Bu kapının önünde de iki pehlivan durmaktadır. Birisinin elinde çelik kılıç, diğerinin elinde ise mızrak vardır. Pehlivanların birisi Kartaga Mergen'in kılıçla başını kesmek isterken diğeri göğsünü mızrakla delmek ister. Kartaga Mergen birinin başını kopararak yere atar, diğerinin kolunu kopararak toprağa fırlatır. Kapıyı açarak içeri girer ve Kan Töngüs'ün altın yatakta uyduğunu görür. Yedi sarı kız ise onun başında destektir. Kartaga Mergen, Kan Töngüs'ün yatağına bir kez vurur ancak uyanmaz. İkinci kez vurduğunda ise taş saray sallanır. Üçüncü defa vurunca pehlivan yerinden sıçrar.

Yatağından sıçrayıp kalkan Kan Töngüs ile Kartaga Mergen güreşe tutuşurlar. Taş sarayı yıkarlar. Yedi gün dokuz gün güreşirler ancak birbirlerini yenemezler. Dağ tepesinde güreştiler, öküz gibi "möğerdiler", iki vahşi kulan gibi güreştiler, yedi yıl güreştiler ancak birbirlerini yenemediler. Doğuştan kahraman olan Kartaga Mergen ayağının üzerine az basıp daha çok eline yüklenir. Böyle olunca arkadaşlarından yardım ister. Fakat iki arkadaşı yardım etmeden kaçıp giderler. Kartaga Mergen, Kan Töngüs ile bir süre güreştikten sonra Kan Töngüs, onu yere fırlatır ancak onu öldüremez. Doğuştan kahraman Kartaga Mergen, bir hamle ile doğrulur ve yedi gün güreşirler, dokuz gün güreşirler birbirlerini yenemezler. Kan Töngüs bitkin düşer ve ellerinin üzerine gelir. Kartaga Mergen onu havaya kaldırır kaldırmaz Kan Töngüs "Yer altındaki yedi kuğu, yedi kuğunun damadı, yer aynası, yer kara, nerede kaldın yardım et" diye bağırır. Kartaga Mergen, Kan Töngüs'ü yere fırlatır ve altı yerden beli kırılır ve orada ölür.

Kan Töngüs'ün ölmeden önce çağırdığı yedi kuğu, yedi kuğunun damadı, yer aynası, yer kara ile güreşir. Kartaga Mergen, Yer Aynası ile dokuz gün güreştikten sonra onu havaya kaldırıp kara bulutlar arasına gönderir. Yer Aynası ölmeden Yedi Kuğu Karısıyla onların başı ve Yer Aynasının kaynanası olan sarı tırnaklı, kurşun gözlü ve kendir saçlı Tyekçakay'ı yardım etmeleri için çağırır. Yedi Kuğu Karısı ve Tyekçakay'ın gelmesine aldırmayan Kartaga Mergen, Yer Aynasını yere atarak öldürür. Daha sonra Kuğu Karısı gelerek Kartaga Mergen ile güreşmeye başlar. Kartaga Mergen, kuğu karısının saçından iki tel kopararak yere atar. Bu saçın bir telinden kara dağ diğer telinden ak dağ meydana gelir. Bu dağların arasında Kartaga Mergen ve Kuğu Karısı güreşmeye devam ederler. Beyaz at hiçbir şey göremez. Ancak Kartaga Mergen'in inlemelerini duyar. Sema'yı yedi defa dolaşır ancak hiçbir akrabasını, eşini ve dostunu bulamaz. Yeri dokuz defa dolaşır yine kimseyi bulamaz ve en sonunda Kattan Alıp ile Kan Mergen'e varıp onlardan yardım ister. Onlar ise atla alay edip atı yakalayarak yirmi dallı demir söğüt ağacına bağlarlar. Ağaca bağlanan boz at ağlayıp sızlayarak yedi gün orada kalır. İpini kopararak şöyle der: "Ben sağ kalırsam, sahibimi diriltirsem köpek tabağından yemek yediririz sizlere. İğne deliğinden güneşi gösteririz sizlere" der. Boz at oralarda sığınamayarak kendisini öldürmek ister. Boz at önce bir dağdan kendisini atar lakin ölmez daha sonra bir denize atar kendisini yine öldüremez. Denizden koşarak çıkan boz at kara yerin kenarında, semanın dibinde bir dağın tepesine çıkar ileriye bakar. Saksagan konmayan sarı çöl görür, kuzgun konmayan geniş çöl görür. İleride bir dağın kenarında ak kayın görünür. Bu ak kayının yaprakları altın ve kabukları gümüştendir. Kara boz at artık her şeyden umudunu keserek bu ak kayın altında "ot yemem açlıktan; su içmem susuzluktan ölürüm" diyerek ölümü bekler. Ölüm anı geldiğinde ileriki dağ sırtından karışık yeveli atın yaklaştığını görür. Kara boz at, ormanın içerisinden çıkan bir kahramanın karışık yeveli ata nişan aldığını fark eder. Kahraman yayını gerip oku atar lakin karışık yeveli at oktan kurtulur. Kara boz at, oku atanın Kattan Alıp olduğunu görür. Kattan Alıp'tan intikam almak istese de dermanı kalmamış ve karışık yeveli atın önüne yığılmıştır. Karışık yeveli at, kara boz ata üç defa ot yemesini ve üç defa su içmesini söyler. Kara boz at bunun üzerine dirilir ve sahiplerinin başından geçenleri anlatır. Sahiplerinin ise şu anda kuğu karısı ile

güreştiğini anlatır. Sahiplerinin yaşayıp yaşamadığından habersiz olduğunu söyler. Bunun üzerine kahraman Kartaga Mergen'i aramaya giderler. Kara boz at önde, ak kır at ise onun arkasında Kartaga Mergen'i aramaya koyulurlar. Her iki atta bir insan sesi işitirler. Bu sesin gökten mi yerden mi geldiğini anlayamazlar. Kır at sağa sola koşuşturur lakin sesin ne yönden geldiğini çözemez. Kır at, At başı büyüklüğünde altın guguk olarak göğe uçar. Gökteki beyaz ve kara bulutlar içerisinde Kartaga Mergen'i arar ancak bulamaz. Yerden bir ses gelir. Altın guguk yere gelince ak dağ ile kara dağ arasından bir ses duyulur. Altın guguk, ak kaya arasına oturur ancak burada da Kartaga Mergen'i bulamaz. Bu yerdeki ak kaya gökten yere doğru uzanmışken kara kaya yerden göğe doğru uzanmıştır. Altın guguk burada ötüncü kara kaya kara kurşun olup yere akarken ak kaya ak duman olup gökyüzüne çıkmıştır. Ak ve kara dağlar yok olunca Kartaga Mergen inleyerek yerde yatar. Yer altından çıkıp gelen kuğu karısı, Kartaga Mergen ile tekrar güreşe tutuşur.

Kartaga Mergen'in atları kuğu karısının canının vücudunda olmadığını ve canının nerede olduğunu bilirler. Kuğu karısının canı yer altındadır. Burada dokuz deniz vardır. Bu denizler ayrı bir deniz oluşturarak bir yerde birleşirler. Bu birleşim noktasında yeryüzüne kadar ulaşan bakır bir kayalık vardır. Bu kayalığın kenarında bir kara sandık bulunur. Bu kara sandığın içinde kuğu karısının yedi kuştan ibaret olan canı bulunmaktadır. Bu sandıktaki yedi kuş öldürülürse kuğu karısı da ölecektir. Kara boz at bakır kayaya vurur. Kara sandık kara toprağın arasındadır. Yine kara boz at sandığın kapağını da vurarak açar. Kara sandık içindeki bakır altın kutuyu ağzına alır ve Kartaga Mergen'in yanına giderler. İki at bu kuşları nasıl öldüreceklerini konuşurlar. Karışık yeveli at bir kel kafalı adam kılığına girerek kutuyu açar ve bir eline kuşları diğer elinde de Kartaga Mergen'in kılıcını alarak kuşları öldürür. Kuğu karısı hemen oracıkta yere yıkılır ve ölür. Kartaga Mergen atların boynuna sarılarak sevinç duyar. Kara boz atına binerek Kan Töngüs'ün memleketine gider. Karışık yeveli atta onları bir kulun şeklinde takip eder. Kartaga Mergen kız kardeşini aramaya başlar lakin onun ölüsünü bulur. Karışık yeveli at ancak onun kemiklerini gösterir. Kartaga Mergen kemik parçalarının uyanlarını bir ay içerisinde bir araya getirir. Kartaga Mergen kardeşini her ne kadar canlandırmaya çalışsa da bunu yapamaz ve ağlamaya başlar

Kara boz at gidip ak otu getirir. Kartaga Mergen kız kardeşini ak otları diriltir. Kartaga Mergen Kan Töngüs'ün malını mülkünü alıp götürürken kız kardeşi de bir atmaca olarak yükseklere uçar gider. Kartaga Mergen, Kan Töngüs'ün mallarını alıp yola çıktıktan sonra kel kafalı bir gence rastlar. Onun zekâsından dolayı bir kahraman olduğuna inanır. Kartaga Mergen bu genç adama elindeki halkı ve malları yurduna götürmesi karşılığında elbiseyle güzel bir at vereceğini söyler. Zekâsı parlak olan genç bu teklifi kabul eder. Kartaga Mergen ise söz verdiği gibi kendisine ihtişamlı bir elbiseyle Kan Töngüs'ün altı kulaç uzunluğundaki kara yağız atını verir. Kartaga Mergen daha sonra bu gence halkın başı kara yağız atlı Tas Kines adını vererek onu kahraman ilan eder. Kartaga Mergen, Tas Kines'in bir eline kuru değnek diğer eline de yaş değnek vererek malları ve halkı eski yurduna götürmesini söyler. Yolda giderlerken Kartaga Mergen bir işinin olduğunu söyleyerek kara boz atını kamçılıyıp uzun bir yol gider. Kara kula atı Kattan Alıp'ın köyüne gelir. Kartaga Mergen, Kattan Alıp'ı sorar. Kattan Alıp kara kula atına binerek gelir. Kafasındaki şapkayı çıkarıp kolunun altına alır ve Kartaga Mergen'e yalvarır. Kartaga Mergen'e Kattan Alıp kendisini öldürmezse onun hizmetkârı olacağını söyler.

Kattan Alıp böyle yalvarınca Kartaga Mergen karar vermekten vazgeçer. Tas Kines'i bekleyelim o hükmü versin der. Tas Kines'e Kattan Alıp'ın yaptıklarını anlatır ve onun Hüküm vermesini ister. Tas Kines, Kattan Alıp'a kuru değnek ile vurarak mallarını Kartaga Mergen'e vermesini söyler. Uzun bir yolculuktan sonra Kan Mergen'in yurduna varırlar. Aynı şekilde o da Kartaga Mergen'e yalvarır. Tas Kines Kattan Alıp'a yaptıklarının aynısını bu kahramana da yaparak mallarını Kartaga Mergen'e götürmesini söyler.

Kartaga Mergen, Tas Kines'i önden göndererek kendisine bir kız bulmasını ister. Altın Kan'a gider ve onun kızı Altın Arıg'a talip olur ve düğün yaparlar. Kartaga Mergen vatanına gelir. Tas Kines de malları sürerek yurda ulaşır. Kattan Alıp'ı at çobanı, Kan Mergen'i inek çobanı yaparlar sonra da düğün kurarlar. Aç kalanlar doyurulur, zayıflar semirtilir, çıplaklar giyindirilir ve yayalar atlandırılır. Şafak sökerken Tanrı'dan yazı gelir: "Kan Purkan'ı bizim tarafa göndersin önümüzde Purkan (Buda) olup otursun! "Kan Purkan, Kartaga Mergen'in omuzlarına basarak duman olup Tanrı'ya çıkar. Kartaga Mergen de evinde oturup yemeğini yer. Destan metni burada sona erer.

1.2. Hüsni ü Aşk Mesnevisinin Olay Örgüsü

Arabistan'da yaşayan Beni Muhabbetogulları kabilesi öyle bir kabile ki bütün halkı dert, keder ve eleme sahiptir. Giydikleri, içtikleri ve yedikleri her şey elem ve kederden oluşmaktadır. Kadehleri gürz, içtikleri şarap dehşet saçan ölümdür. Bir ava çıksalar önlerine yılanlar, çıyanlar çıkar. Normal avları bile vahşi hayvanlara dönüşür.

Kabilede bir gece ilginç olaylar yaşanmaya başlar. Gökten çan, davul veya hu gibi sesler gelir! Yerde ve gökte sarsıntılar meydana gelmektedir. O gece iki çocuk dünyaya gelir. Bu doğan bebeklerin biri ay diğeri ise güneş gibidir. Kabile kız çocuğuna Hüsni adını verirken oğlan çocuğuna Aşk adını verir. Kabile büyükleri Hüsni ve Aşk'ı birbirlerine nişanlarlar. Bu iki âşık daha beşikteyken acı, keder ve elem çekmeye başlar. Bu feleğin onlara bir oyunudur.

Hüsni ve Aşk okul çağına gelince Edep adlı bir mektebe başlarlar. Burada sınıf arkadaşı olurlar ve birbirlerine aşk dolu gözlerle bakarlar. Bu mektebin hocası ise Molla Cünun'dur. Bu Molla bilgeliğin, ilim ve irfan denizinin bir sembolüdür.

Bu aşk mesnevisinde diğeri mesnevilerde olan geleneksel yapıya ters bir durum söz konusudur. Aşkını ilk açıklayan kişi bir kızdır. Gün geçtikçe Hüsni'nün aşkı artarken Aşk'tan buna bir karşılık gelmez. Hüsni, Aşk'tan şüphe ederek başkasını sevdiğini bile düşünmektedir. Daha sonra bu fikirden vazgeçer. Onu gizli gizli görmeye gider ve Aşk'a masallar anlatır.

Mana mesiresi adlı bir bahçe vardır. Buranın safracıbaşı ise Sühan adlı yaşlı bir kimsedir. Ancak çok bilgili ve ruhu gençtir. Bu mana mesiresi tıpkı bir cennet bahçesi gibidir. Burada feyz havuzu vardır. Bu havuz başında Hüsni ve Aşk sohbetler etmektedir. Sühan bu gençlerin durumunun farkındadır. Bu iki gencin kavuşması için onlara yardım etme kararı alır. Sühan, Hüsni'e beni dinlersen, benim dediklerimi yaparsan amacına ulaşırsın der. Sühan bu iki gençle gerçekten dost olur.

Beni Muhabbet kabilesinde Hayret diye bir genç vardır. Bu bölgeye baştanbaşa hâkimdir. Kaza ve kader casusundan Hüsni ve Aşk'ın aşklarını öğrenir. Bu iki âşığın buluşmasına ve kavuşmasına engel olmak ister. Hayret, bu iki âşığın görüşmelerine yasak koyar. Hüsni bu yasağa uyar ve evine kapanır. Daha sonra Hüsni, Hayret ile hesaplaşmak ister lakin Sühan buna izin vermez. Hüsni durumunu anlatan bir mektup kaleme alır ve bu mektubu Sühan ile Aşk'a ulaştırır. Hüsni'nün durumundan haberdar olan Aşk ise Sühan ile ona bir mektup gönderir. Mektupta Hüsni'e biraz daha beklemesini söyler.

Hüsni'nün dert ortağı İsmet adlı bir dadısı vardır. İsmet, Hüsni'nün Aşk'a karşı hissettiği duyguyu öğrenince bu durumu saklamasını, Aşk'a söylememesini ve susup naza çekilmesini söyler. İsmet'in dedikleri olur. Bu konuşmaları duyan Sühan olup biteni Aşk'a anlatır. Hüsni'nün kendisine âşık olduğunu söyler. Hüsni'nün âşık olduğunu öğrenen Aşk'ta yanıp tutuşmaya başlar. Aşk'ın ise Gayret adlı bir lalası vardır. Gayret, Aşk'ı bekleyen zorlu yolculuk için onu hazırlar. Aşk, Gayret'ten kendisine yol arkadaşlığı yapmasını ister ve Gayret'te bunu kabul eder.

Molla Cünun, Aşk'ın Hüsni'ü istediğini görünce Hüsni'e ulaşabilmek için mücadelenin gerekli olduğunu dile getirir. Kabile büyükleri toplanır ve Aşk'ı dinlerler. Aşk'ın sözlerin bakan kabile büyükleri onunla dalga geçmeye başlarlar ve Aşk'a Hüsni'ü herkesin istediğini ancak onun için bedel ödeyenlerin Hüsni'e kavuşabileceğini söylerler.

Kabile büyüklerinin bir isteği olduğunu anlayan Aşk, ne istediklerini sorar. Kabile büyükleri değerli bir hazineye zahmet çekmeden sahip olunamaz derler. Aşk'a kalp diyarına gidip oradaki kimya adlı iksiri getirmesini söylerler. Aşk bu teklifi kabul eder lakin bu yol sandığı kadar basit bir yol değildir. Tehlikelerle dolu bir yoldur.

Aşk ile Gayret kalp diyarına gitmek için yola çıkarlar. Bu yolculuğa başlayan ilk adımda bir kuyuya düşerler. Bu kuyunun dibinde ise uykuda olan bir dev vardır. Dev bu iki yoldaşı askerleriyle yakalayıp ayaklarından bağlar. Dev onlara sorgusuz sualsiz çıktığınız için bu kuyuya düştünüz ve bu ahmaklığınız sizi bana yem etti der. Aşk ile Gayret kuyuda öylece beklerken yukarıdan bir ses bu kuyudan çıkış yollarının kuyunun dibinde bulunan ipe tutunmalarıyla olacağını söyler. İki yoldaş baktıklarında bu sesin Sühan'a ait

olduğunu anlarlar. Kuyunun dibindeki ipe tutunarak oradan kurtulurlar. Sühan'ın yanına varan Aşk hatasını anlamıştır. Aşk, Hüsn'e ulaşmak için fevri hareketlerden vazgeçeceğini söyler. Lakin Sühan hiçbir şey söylemeden kuş olup uçar gider. Bu sıkıntıdan kurtulan Aşk ve Gayret yolculuklarına devam ederler. Onları bekleyen bir diğer engel ise ümitsizlik ve karanlıklarla dolu Gam Harabeleridir. Burada bir çölün içerisinde karla kaplı soğuk geceler geçirmişlerdir. Gecenin geçit vermeyen karanlığı karların üzerini bile örtmüştür. Bunları gören Aşk telaşa kapılmış ve bir yandan diğer yana koşuşturmuştur. Bir müddet sonra çölün ortasında bir cadı görmüştür.

Bu cadı alevlerin üzerinde oturmaktadır. Bu alevler cehennemın katranına benzemektedir. Alevlerin dumanı gökyüzünü kaplamıştır. Bu bir büyüydü lakin alev gibi görünüyormuş. Cadı, dev yüzlü, korkunç görünümlü, başı Karadağ gibi; ağzı, dişleri eski ve yıkık kâfir mezarları gibi, burnu kokarca ve kertenkele yatağı, alt dudağı pis kokulu bir fil leşinin hortumu gibi dizlerine kadar uzanmaktadır. Çirkin renkli gözleri iki kaplumbağa, kirpikleri yengeç ayağı, iki memesi baş aşağı iki domuz gibi, iki kulağı kirpi ve sıçan yuvasıdır. Cadının ağzı lağım gibi kokar, burnundan çıyanlar, fareler ve akrepler çıkar, ağzının içinde zehirli yılanlar ve kertenkeleler bulunur, dili ise cehennem zebanisi gibi ateşle söyleşir. Cadının etrafında ise büyü yapacağı birçok malzemeler hazır bulunmaktadır. Bu cadı bir yandan çocukları yerken diğer yandan çocukların kanından tekrar çocuk doğurmaktadır. Bu doğurduğu çocukları ise tekrar yer. Bu cadı Aşk'a kendisini sunmuştur. Aşk kabul etmeyince onu çarmıha germiştir. Bu kötülükler Sühan'ın yardımı gelmesiyle ortadan kalkmıştır. Sühan, Aşk'a Hüsn'ü andığın ve onu unutmadığın için bela ve musibetlerin son bulduğunu söyler. Hüsn, Aşk'a bir kılıç göndermiştir. Bu kılıçla Aşk önüne çıkan birçok engelli aşmıştır. Hüsn, Aşk'a Aşkar adında bir de at gönderir. Aşk bu ata binip dörtnala yol alır. Aşk bu yolun uzunluğundan sıkılır. Gayret onu teselli etmeye çalışır. Aşk ve Gayret bir gecede binlerce yıllık mesafe giderler. Bu yolculukta gam çölüne düşerler burada gulyabanilerle, aslanlarla, ejderhalarla, kaplanlarla savaşır ve matem sarayını geçerler. Bu engellerden sonra ise ateş denizine varırlar.

Bu ateş denizine düşen insanları, mumdan gemilere sahip devler gemilerine çekip yakalamaktadırlar. Aşk bu devlerden haberdardır lakin karşıya geçmesi de mümkün değildir. Aşk Allah'a yalvarır ve Aşkar dile gelir. Aşkar, Aşk'a burada niçin beklediğini sorar. Aşk ise Gayret gibi denizi geçecek kanatları olmadığından beklediğini söyler. Bu konuşmadan sonra Aşkar ateş denizine dalar. Bu ateş cehennem ateşi misalidir. Sanki bu ateşin içerisinde Nemrut'un kara devleri vardır. Bu ateş içerisinde Aşk'ın güzelliği daha da artmıştır. Gayretle birlikte kanat çırpan Aşk elindeki kılıçla gulyabanileri öldürerek Çin Sahiline varır.

Çin Sahili, tıpkı bir cennet bahçesidir. Burada bülbüller, güller, karanfiller ve nergisler vardır. Bu bahçeye Sühan ise bir papağan kılığında gelir. Aşk'ı Çin padişahının kızı Hüsrüba hakkında uyarır. Sühan, Aşk'a eğer Hüsrüba'ya âşık olursan "Zatussuvver" kalesine gideceksin der. Aşk, Hüsn'ünden başkasını gözünün görmeyeceğini söyler. Ancak Hüsrüba'yı görünce Hüsn'e benzetir ve dayanamaz âşık olur. Hüsrüba ise Hüsn'e çok benzemektedir. Hüsrüba'yı suskunluğu Hüsn'den ayırmaktadır. Hüsrüba, Aşk'ı eğlence meclisine çağırır ve yanı başına oturtur. Aşk her ne kadar eğlense de tedbiri elden bırakmamaktadır. Lakin bu eğlence meclisine daha fazla dayanamaz ve uyuya kalır. Uyandığında güzeller ve kılıcı ortadan kayıp olmuştur. Sühan tekrar Aşk'ın yanına bir sülün kılığında gelir ve Aşk'a Hüsrüba geldiğinde seni zatussuvver kalesine götürmek isteyecektir sakın onunla gitme der. Aşk, Gayret'in ve Sühan'ın uyarılarını dinlemeyerek Hüsrüba geldiğinde onunla birlikte "Zatussuvver" kalesine giderler.

"Zatussuvver" kalesine varan Aşk ve Gayret buranın resimlerle dolu bir mekân olduğunu görürler. Girdikleri kapı arkalarında kapanır. Her taraf güzellerin resimleriyle doludur. Bu kale sanki çıkışı olmayan bir şehirdir. Bu hayal ve tasvirlerden başı dönen Aşk, Aşkar atına bindi ve dörtnala at sürdü. Bir de dönüp baktı ki bir arpa boyu bile yol gidememiş. Bu kalede eskiden ne yaşamış ise başına hepsi tekrardan gelir. Kuyuya düşüp dev tarafından tutsak edilir, karlı çölleri yeniden geçer, cadı ile tekrar savaşır, yoluna ateş denizi çıkar; devlerle, cinlerle, gulyabanilerle savaşır. Bu merhaleler kolay geçmedi çünkü Hüsrüba onun elinden ah kılıcını almıştı. Sühan bu seferde papağan kılığına girerek kaleyi ateşe vererek yakmasını söyler. Sühan buradaki sandıkta bir hazine olduğunu ve onu almasını söyler. Aşk, Sühan'ı dinleyerek kaleyi yakar ve hazine sandığını açar lakin içerisinde Hüsn'ün resmi yoktur. Bütün âlemdeki güzelliklerin resmi vardır. Bu nedenle Aşk bu hazineye hiç bakmaz. Bu yerde ah kılıcını ve seherde atılan dua okunu bulur ve yoluna devam eder. Bu yolda da çeşitli sıkıntılarla karşılaşan Aşk, artık bitkin ve yorgun düşmüştür. Aşk'a bütün

bu sıkıntılarda yol arkadaşlığı eden Gayret bile Aşk'ın gözüne düşman görünmüştür.

Sabah olduğunda her şey son bulmuştur. Karanlıklar yerini aydınlığa bırakmıştır. Sühan ise şafak vaktinde bir tabip kılığında gelerek Aşk'ı kalp şehrine götürür. Sühan, Aşk'a derdinin dermanı oradaki tılsımdadır der. Buradaki tılsımın adı Hüsn'dür. Aşk bunu duyunca yeniden doğmuşa döner. Kalp şehrine varan Aşk buranın bir saray olduğunun farkına varır. Aşk burada değerli taşlardan yapılmış bir köşk görür. Bu köşkün içerisinde sesler gelmektedir. Perdeleri açıp baktığında herkes oradadır. Yani Hayret, Gayret, İsmet, Molla Cünun ve Sühan oradadır. Sühan çeşitli kılıklarda gelerek yardım edenlerin hepsi bendim der. Daha sonra Aşk'ı Hayret'e teslim eder. Hayret ve Aşk birlikte köşkün içerisinde ilerleyerek giderler (Doğan, 2017:1-420).

2.Hüsn ü Aşk ve Kartaga Mergen'in Karşılaşması

Avlanma şekilleri

Hüsn ü Aşk'ın bu bölümünde avlanmaya çok uzak diyarlara gidildiğinden bahsedilmiştir. Uzak bölgelere gitmekle birlikte avları da çok zorlu geçmektedir. Av kuşları kertenkeleye döner; keklikleri ise kanatlı akrep olur. Yılanlar önlerine kıvrılarak atlasa bunları turna kuşu gibi görür kokusuzca avlarlardı. Okları ziyan olmasın diye kendilerini yay kirişine çekerler. Bakışları çok sert bir kabiledir. Kartaga Mergen ise şafak sökerken, güneş doğarken ava çıkar. Dağ kenarında hayvan vurur, deniz kenarında kuş avlar. Bu avlarını atının arkasına yükleyerek evine gelir. Bu avlarını halkına taksim eder ve yayaları atlandırır çıplakları giydirir.

Her iki anlatıda da avlanma ve avcılık ile ilgili bir bölüm yer almaktadır. Çünkü Batırların (kahramanların) en eski tiplerinden birisi de avcı ve nişancıdır. Bu avcı ve nişancılığı öğreten ilk tip ise mitte vardır. Batırlık, nişancılık ve avcılık ile ilgilidir. Avcıların ava gittikleri yerler ıssız yer, yüksek dağ ve geniş bozkırlardır. Bu yerlerde kahramanlar yalnız başına bulunurlar (Ibrayev, 1998: 262). Bu durumdan hareketle her iki metinde Türk genetiğinde yer alan avcılık tekrardan tezahür etmiştir.

Kahramanların Dünyaya Gelişi

Hüsn ü Aşk'ta kahramanların doğumundan önce gökler birbirine girer, karanlıklar artar ve meleklerin kimi güler kimi ağlar vb. olaylar meydana gelir. Bu olayların meydana geldiği gece dünyaya Hüsn adında güzel bir kız ve Aşk adında İsa çehreli bir oğlan dünyaya gelir. Bu mesnevinin iki kahramanı sıradan insanlardan farklıdır. Dünyaya gelme sebepleri ise kendi özbenlerini bulabilmektir. Kartaga Mergen destanında ise Kartaga Mergen, Kan Töngüs, Kan Mergen ve Kuttan Alıp adlı kahramanların doğuştan kahraman oldukları belirtilir. Bu kahramanlarda Hüsn ve Aşk gibi sıradan insanlardan farklılaşmışlardır. Çünkü Türk geleneğinde kahramanlık herkeste görülebilecek bir özellik değildir. Türk geleneğinde genel itibari ile babadan oğula geçmektedir. Ayrıca kahramanların diğer insanlardan ayrıldığı bir diğer nokta ise kendilerinden başka birinde olmayan atları ve kılıçlarıdır.

Mana Mesiresi ve Palamutlu Yer

Hüsn ü Aşk'taki mana mesiresi alelade bir piknik yeri değildir. Suyu menekşe rengine toprağı amber kokuludur. Taze yeşermiş otları sonsuz bir ömürdür. Bu bahçede baştanbaşa sidre ağaçları vardır. Gül bahçesi kıvılcık bir deniz gibidir. Yeşil çimenleri sanki bir zümrüt denizidir. Bu mana mesiresinin bir de feyz havuzu vardır. Bu havuzun başında ise Hüsn ve Aşk sohbet eder. Bu havuz ise bu kadar güzelliğinin bir aynasıdır. Kartaga Mergen, palamutlu yerde yaşar ve palamut suyu içer. Ak denizin kenarında ak bir dağın altında bir yerde oturmuştur. Kartaga Mergen'in evi ise eşyalar ile doludur. Yakutlarda "sülüğey", kutsal olarak bilinen palamut ağacının belirtisidir. Bu belirti Ürün Ayı Toyon'un tükürüğü olarak görülür (Dilek, 2021: 738). Yine Yakutlarda Ürün Ayı Toyon, yaratıcı tanrı olarak bilinir. Gökyüzünün yedinci veya dokuzuncu katlarının doğusunda yaşar. Kutsal kabul edilen palamut onun tükürüğüdür. Kartallar ise onun dizinin yanında uyurlar. İnsanlara yardım ettiği zaman ilahi bir güce sahip olurlar (Dilek, 2021: 869-870). Bu nedenle Kartaga Mergen Destanında anlatılana göre palamutlu yer kutsal ve bereketli bir yerdir. Ayrıca destanda geçen kartalları Kartaga Mergen'in babası yetiştirmiştir. Bu kartallar Kan Purkan'ı aramak için yedi kat göğe çıkmışlardır. Bu nedenlerin tamamı Kartaga'nın yaşadığı yerin kutsal ve bereketli bir mekân olduğunu gösterir.

Kartaga Mergen destanı ve *Hüsn ü Aşk* mesnevisi'ndeki bu yer tasvirleri yaşanan yerlerin basit bir mekân olmadığını gösterir. Her iki mekânında özelliklerine bakıldığında su, ağaç, dağ vb. birçok özellik ortak kullanılmıştır. Su arındırıcılığı, ağaç bereketi, dağ kutsallığı ile her iki mekânda da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü eski dönemlerde Türklerin ekonomi temelini hayvancılık oluşturmaktadır. Bu nedenle yerleşim yeri olarak bereketli yerleri seçmişlerdir. Bu tür yerlere değer atfedilmiştir. İki anlatıda da ortaya çıkan bereketli ve güzel yer tasvirleri Türk milletinin şuuraltında olan resmin bir yansımasıdır.

Aşk ve Kartaga Mergen'in Yolculuğa Çıkma Sebepleri

Hüsn ü Aşk mesnevisinde Aşk, Hüsn'ü Beni Muhabbetogulları kabilesinden ister lakin onunla dalga geçerek Hüsn'ü vermezler. Aşk da Hüsn'ü alabilmek için ne yapması gerektiğinin kabileye sorar. Aşk'tan kabile büyükleri Hüsn'e kavuşmak için öncelikle bir kimya bulmasını isterler. Bu kimyada kalp diyarındadır. Bütün zorlukları göze alan Aşk, Hüsn'e kavuşabilmek için kalp diyarına yolculuğa çıkar. Aslında Aşk, somut olmayan, bilinmeyen ve gaip olan bir şey için yola çıkmıştır. Kartaga Mergen ise avdan gelip avını halkına taksim ettikten sonra yorgunluktan uyuya kalmıştır. Uyanınca sebebi bilinmeyen bir yolculuğa koyulmuştur. Kardeşi Kan Purkan atının dizginlerinden tutarak onu durdurmaya çalışsa da atın dizginlerini çelik kılıçla keserek yoluna devam etmiştir. Atı, düşman yurdunu talan edecek demesine rağmen bu uyarılarını dikkate almaz. Kartaga Mergen çok uzun bir yol aldıktan sonra atı ona tekrar yurduna dönmesini söyler ve Kartaga Mergen atının sözünü dinleyerek yurduna döner. Halkı ve malları yerli yerindedir lakin kardeşi Kan Purkan yoktur. Kan Purkan'ı bulmak için ikinci bir yolculuğa çıkar ve bu aşamada çeşitli engellere maruz kalır.

Bu yolculuk sonunda iki kahramanın yolculuktaki engelleri aşması ve nihai hedefe ulaşmış olması Abraham Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine kaynaklık teşkil etmektedir.

Aşkın ve Kartaga Mergen'in Kılıçları

Aşk ve Kartaga Mergen'in kılıçları onların engellerden kurtulmaları için en önemli silahlarıdır. Aşk'ın kılıcı, ah kılıcı olarak geçer. Kartaga Mergen'in kılıcı, çelik kılıç olarak geçmektedir. Bu kılıçla Kuğu karısının yedi başlı kuştan oluşan canını öldürme ve ejderhalarla, devlerle, yaratıklarla savaşma görevinde kullanmıştır.

Bu kahramanların savaş aletlerinin kılıç olması Türk toplumunun savaşçı bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Kılıç ise eski dönemlerin en büyük savaş aletidir. Kılıç geleneği ise yüzyıllar öncesi Türk milletinin bilinçaltından gelir.

Aşk'ın ve Kartaga Mergen'in Atı

Halk edebiyatı anlatılarında kahramanın en büyük yardımcılardan birisi attır. Aşk'ın atı kır attır (aşkar/doru at). Aşk'a Hüsn tarafından hediye edilmiştir. Aşk'ın ateş denisinden geçmesine yardım etmiştir. Kartaga Mergen'in ise iki tane atı vardır. Kartaga Mergen'in kara boz atı ava gidip avcılık hüneriyle meşhur olur. Kır atı ise savaşlarda meşhur olur. Aşk'ın atı gibi Kartaga Mergen'in kara boz atı ateş denizinin üzerinden bir atlayış ile Kartaga Mergen'i karşı kıyıya geçirir. Kır at ise daha çok şekil değiştirerek Kartaga Mergen'e yardımcı olmuştur. Kır at bu özelliği ile Sühan'a benzemektedir.

Aşk'ın ateş denizine geldiğinde buradan geçemeyeceğini anlar. Bunun üzerine atıyla konuşmaya başlar. Benim gayret gibi kanatlarım yok ki uçup karşıya geçeyim diyerek hayıflanır. Bunun üzerine Aşkın atı Aşkar kanatlarıyla uçarak onu ateş denizinden geçirir. Kartaga Mergen'in atıyla konuşmaları Aşk'a göre daha fazladır. İlk olarak Kartaga Mergen'i yolculuğa çıkmaması konusunda uyarır. İkinci olarak Kartaga Mergen kardeşi Kan Purkan'ı ararken ona yol göstermek için babasının yetiştirdiği kartalları hatırlatır. Üçüncü olarak Kartaga Mergen karışık yeleli savaş atına kardeşinin nerede olduğunu sorar ve kardeşini bulmaya giden savaş atı yoldaki engelleri ve güçlükleri yoldan dönünce Kartaga Mergen'e haber eder. Dördüncü olarak yine kır atı Kartaga Mergen'e şapkasını unuttuğunu hatırlatır.

İslamiyet öncesinde Şamanlar yer altına ve gökyüzüne yapacağı yolculuklarda atları kullanmıştır. Bu nedenle Türk geleneğinde atlar genellikle kanatlı şekilde tasavvur edilmiştir. Bu atlar genellikle şamanların davulları ile ilişkilendirilmiştir. Şamanların göğe yolculukları için hazırlamış oldukları düzenekler ağaçlara asılmıştır. Bu düzenekler bazı Türk topluluklarında dünyanın eksenini oluşturan "Demirkazık" (kutup yıldızı)

olduğu söylenir. Savaşlarda, zor zamanlarda atlar kahramanların en büyük yardımcılarıdır. Genellikle kahramanların atları beyaz (aşkar) olarak betimlenir. Bu beyaz at betimlemesinin çıkış kaynağı ise Türk-Budist devrinde Buda'nın simgesi olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır (Çoruhlu, 2000: 140-141). *Hüsni ü Aşk ve Kartaga Mergen* destanlarında da atların kanatlı şekilde tasvir edilmesi bu kadim geleneğe dayanmaktadır.

3.Aşk'ın ve Kartaga Mergen'in Yolculuğundaki Engeller

Kahramanların karşılaştıkları engeller “erginlenme” yoluna attıkları bir adımdır. Destanların, halk hikâyelerinin ya da mesnevilerin vb. başkahramanları eksik yönlerini tamamlamak için bir mücadeleye başlar. Bu mücadele sonucunda kahraman “erginlenmesini” tamamlar ve idealize edilmiş bir karakter olur. Abraham Maslow ise kahramanın “erginlenmesini” ihtiyaçlar hiyerarşisi başlığı altında incelemeye almıştır. Yakın tarihte yapılan bu araştırma Türklerin yaşam tarzında binlerce yıl önce görülmektedir.

Eğitim bilimlerindeki bireylerin yaşantılara açık olma ilkesi yine yakın tarihte gündeme gelmiştir. Ancak Türklerde bu durum bir yaşayış tarzıdır. Çünkü Türkler sürekli olarak tabiat ve düşmanla bir mücadele içerisinde. Bu durum onları çeşitli engeller ve sınavlarla kendilerini yaşantılara açık olmaya itmiştir. Egonun geliştirmiş olduğu savunma mekanizmalarından yüceltme, Türk toplumunun temelinde olan evlenme şeklinde karşımıza çıkar. İncelenen her iki metnin sonunda da bir evlilik söz konusudur. Metinlerin bu şekilde sonuçlandırılması kahramanların gelişimini topluma onaylatmaktır. Nitekim yüceltme mekanizması da bireylerin toplum tarafından onaylanmasını içermektedir. Kartaga Mergen ve Hüsni ü Aşk'ta da bu süreç vardır.

Aşk'ın kuyuya Düşmesi, Gece ve Kışın Şiddetini Yaşamaları ile Kartaga Mergen'in ve Atının Karşılaştığı Engeller

Aşk hemen kalp diyarının yolunu sorarak yola çıkar. Yanında lalası Gayret vardır. Bir süre yolda ilerledikten sonra bir kuyuya düşerler. Bu kuyu uçsuz bucaksız bir kuyu olup burada bir dev vardır. Dev, Aşk ve Gayreti buraya hapseder. Onların etlenip yağlanmasını bekler. Çünkü onları yiyecektir. Sühan yardıma gelerek kuyunun dibinde bir ip olduğunu söyler. Bu ipe tutunarak oradan kurtulabileceklerinin haberini onlara verir. Sühan onları uyarmayı da ihmal etmez. Sühan: “sakın ipten devlerin yanında bahsetmeyin” der. Sühan ise devlerin bu ipten haberinin olmadığını bir efsun yardımıyla öğrenmiştir. Bu yardım sayesinde kuyudan kurtulan Aşk ve Gayret bu engelden sonra geceyle kışın şiddetine yakalanırlar. Uzun bir kış gecesinde aniden inen bir belayla karanlık çölde yollarını kaybederler. Bu çöl öyle bir çöldü ki ümitsizlik ve korkunun yanında cinler cirit atar. Her yer soğuktan donmuştur. Akan su kanalları bile buz kesmiştir. Aşk buranın büyümlü bir yer olduğunu anlamıştır. Ama bu yerden bir türlü kurtulamamıştır. Buradaki büyü bir cadı tarafından yapılmıştır.

Kartaga Mergen, kardeşi kaybolunca onu bulması için karışık yeveli atını gönderir. At ilerideki dağ sırtından koşarak gelir. At mecalsiz kalarak altın eşığın önünde bayılır. Av atı yalbagay kuşuna dönüşerek bulutların arasından küçük bir kuş getirir. Av atı, bu kuşun karışık yeveli atın ağzına konulduğunda canlanacağını söyler. Bu olaydan sonra karışık yeveli at cana gelir ve yolundaki maceraları dile getirir. Savaş atı, kırk gün kırk gece yol gittikten sonra denizin diğer yanında dağ sırtına çıktım, bu yerde mızraklar kara orman gibiydi; ben bunların içerisinde geçtim ve bana hiçbir ok, kılıç ve mızrak isabet etmeden ordunun içerisinde geçtim, der. Savaş atı, ateşten duvarı çıktıktan sonra yolda kırmızı bir at gördüm, bunun dizginleri eğerine bağlanmıştı. Sahibi ise yanında ölü olarak yatıyordu, kırmızı atın sahibini canlandırdım ve bana Kan Purkan'ı kaçırdığı için Kan Töngüs'ü izlerken kendisini öldürdüğünü söyledi, der. Savaş atı, üç gün üç gece yol aldıktan sonra sarı bir atla yanında ölü olarak yatan sahibine rastladım. Bunu da canlandırdığımı söyler. Bu kahramanın adı ise Kuttan Alıp'tır. Kuttan Alıp'ta Kan Töngüs tarafından öldürülmüştür. Savaş atı, Kuttan Alıp'ın ise Kartaga Mergen'in kız kardeşini kurtarmak için Kartaga Mergen'i beklemekte olduğunu söyler. Aşk ve Gayret'in yaşamış olduğu çeşitli engeller Kartaga Mergen'in atı tarafından da yaşanmıştır. Bu durum ortak şuurun bir göstergesidir.

Cadı ve Tyekçakay Benzerliği

Hüsn ü Aşk'taki cadı alevlerin üzerinde oturmaktadır. Bu ateşler cehennem katranına bezeyen dil dil alevlerdir. Alevlerin dumanı gökyüzünü kaplamıştır. Bu bir büyüydü lakin alev gibi görünmektedir. Cadı, dev yüzlü, korkunç görümlü, başı Karadağ gibi; ağzı, dişleri eski ve yıkık kâfir mezarları gibi, burnu kokarca ve kertenkele yatağı, alt dudağı pis kokulu bir fil leşinin hortumu gibi dizlerine kadar uzanmaktadır. Çirkin renkli gözleri iki kaplumbağa, kirpikleri yengeç ayağı, iki memesi baş aşağı iki domuz gibi, iki kulağı kirpi ve sıçan yuvasıdır. Cadının ağzı lağım gibi kokar, burnundan çıyanlar, fareler ve akrepler çıkar, ağzının içinde zehirli yılanlar ve kertenkeleler bulunur, dili ise cehennem zebanisi gibi ateşle söyleşir. Cadının etrafında ise büyü yapacağı birçok malzemeler hazır bulunmaktadır. Bu cadı bir yandan çocukları yerken diğer yandan çocukların kanından tekrar çocuk doğurur. Bu doğurduğu çocukları ise tekrar yer. Bu cadı Aşk'a kendisini sunmuştur. Aşk kabul etmeyince onu çarımha germiştir. Bu kötülükler Sühan'ın yardıma gelmesiyle ortadan kalkar. *Kartaga Mergen* destanında Yer Aynası ölmeden Yedi Kuğu Karısı'yla onların başı ve Yer Aynası'nın kaynanası olan sarı tırnaklı, kurşun gözlü ve kendir saçlı Tyekçakay'ı yardım etmeleri için çağırır. Mesnevide olan cadı ile Yer Aynasının kaynanası olan Tyekçakay'ın betimlenmelerinde benzerlik vardır. *Kartaga Mergen* destanında yapılan betimleme çok az bilgi vermiş olsa da ana düşünce olarak kötülüğün temsili aynı özelliklerle sağlanmıştır.

Bu iki kahramandaki benzerlikler Kazaklardaki ve Türkiye sahasındaki Jalmavız ve Cangoloz tipine benzemektedir. Kılık değiştirmeleri, korkunç halleri ve benzeri yönleri ile örtüşmekte olup ortak bilinçdişi kavramının işlevselliğinin sürdüğünü gösterir(Yıldırım, 2015).

Aşk ve Kartaga Mergen'in Doğaüstü Varlıklarla Mücadelesi

Aşk, gam çölüne düştüğünde buradaki gulyabanileri, ejderhaları ve vahşi hayvanları kılıcıyla keser. Kartaga Mergen'in atı kuğu karısının yedi kuştan oluşan ruhunu öldürmek için çelik kılıcı kullanır. Kuğu karısının canı ancak bu kılıçla alınabilir. Kartaga Mergen, Kan Töngüs'ün ölmeden önce çağırdığı yedi kuğu, yedi kuğunun damadı, yer aynası, yer kara ile güreşir. Kartaga Mergen, Yer Aynası ile dokuz gün güreştikten sonra onu havaya kaldırıp kara bulutlar arasına gönderir. Yer Aynası ölmeden Yedi Kuğu Karısıyla onların başı ve Yer Aynasının kaynanası olan sarı tırnaklı, kurşun gözlü ve kendir saçlı Tyekçakay'ı yardım etmeleri için çağırır.

Aşk'ın ve Kartaga Mergen'in Ateş Denizini Geçmeleri

Aşk'ın yoluna çıkan ateş denizinde mumdan kayıklar içerisinde devler (cinler) vardır. Kayıklarına binip karşıya geçmek isteyenlerin canlarını alırlar. Bu ateşten denizi ise atı aşkar sayesinde geçmiştir. Aşk, ateş denizinden geçince Çin sahiline ulaşır.

Kartaga Mergen ise Çelik bozkırından çıkınca bir dağa tırmandı ve ileriye baktı. Burada ateşten deniz akar. Ateşten denizin buharı gökyüzüne ulaşır. Gökyüzünün yüksek yerleri alev gibi yanar. Otlar kor gibi parlak. Kara boz atı ile ateş denizinden sıçrayarak geçer. Daha sonra kara yerin kıyısında yüksek gökyüzünün dibinde dağ sırtına ulaşır. İleriye bakar. Ak denizi görür. O ak denizin kenarında ak bir sirkisi gibi bir köy vardır.

Ateş, Türk geleneğinde temiz bir unsurdur. Bu nedenle ateş temizlenme ve arınma yöntemlerinde kullanılır. Göktürklerde Bizans elçileri ülkeye ateş üzerinden geçtikten sonra ülke sınırlarına giriş yapar. Kartaga Mergen ve Aşk'ın ateş denizinden geçerek gidecekleri menzile ulaşmaları onların ateş sayesinde arınmalarıyla ilgilidir. Hüsn ü Aşk mesnevisi'nde tasavvufi anlamda mâsîvadan kurtulmak için ateş denizi kullanılmıştır. Buradaki ateş arındırıcılık özelliğini Türk mitolojisindeki ateşten almıştır (Ögel, 1995: 522).

Hüsrüba'nın Zatussuvver Kalesi ve Kan Töngüs'ün Dokuz Köşeli Kalesindeki Engeller

Her ne kadar Sühan sülün kılığında gelerek Aşk'ı Hüsrüba konusunda uyarsa da Aşk, Hüsrüba'ya âşık olmuştur. Hüsrüba'ya Aşk'ın kalbini kaptırması onu amacından uzaklaştırmıştır. Hüsrüba Aşk'ın elinden ah kılıcını alarak onu çaresiz bırakmıştır. Kılıcı elinden alınan Aşk bu sevda nedeniyle "Zatussuvver" kalesine düşmüştür. Bu kalenin kapısından girer girmez kale kapısı ortadan yok olur. "Zatussuvver" kalesi sanki kapısı olmayan büyük bir şehirdir. "Zatussuvver" kalesinde birçok hayaller ve tasvirler vardır. Bu hayal ve

tasvirlerden başı dönen Aşk, Aşkar'a biner ve dörtnala at sürer. Bir de dönüp bakar ki bir arpa boyu bile yol gidememiştir. Bu kalede eskiden ne yaşamış ise başına hepsi tekrardan gelir. Kuyuya düşüp dev tarafından tutsak edilir, karlı çölleri yeniden geçer, cadı ile tekrar savaşı, yoluna ateş denizi çıkar; devlerle, cinlerle, gulyabanilerle savaşı. Bu merhaleler kolay geçmez çünkü Hüsruba onun elinden ah kılıcını almıştır. Sühan tekrardan papağan kılığına girerek gelir ve kaleyi ateşe vererek yakmasını söyler. Sühan buradaki sandıkta bir hazine olduğunu ve onu almasını söyler. Aşk, Sühan'ı dinleyerek kaleyi yakar ve hazine sandığını açar lakin içerisinde Hüsn'ün resmi yoktur. Bütün âlemdeki güzelliklerin resmi vardır. Bu nedenle Aşk bu hazineye hiç bakmaz. Bu yerde ah kılıcını ve seherde atılan dua okunu bulur ve yoluna devam eder.

Kartaga Mergen, Kan Mergen ve Kuttan Alıp uzun bir yolculuğun ardından bembeyaz bir köye varırlar. Bu köyün ortasında dokuz köşeli bir taş ev vardır. Evin önündeki altın direğe bağlı kara kula bir at vardır. Kartaga Mergen'in yanındaki iki kahraman kendisine sadece güreşte yardım edebileceklerini söyleyerek Kartaga Mergen'i köye kadar takip etmezler. Kartaga Mergen tek başına köye gider. Kartaga Mergen köye girdikten sonra altın direğe atını bağlar. Taş sarayın kapısına vardığında demir zincire bağlı iki köpek vardır. Kartaga Mergen kapıyı açmaya çalışınca iki köpek üzerine saldırır. Kartaga Mergen iki köpeği iki eline aldıktan sonra demir zincirleri kırarak köpekleri öldürür. Kartaga Mergen bu kapıyı açıp içeri girince başka bir kapı görünür. Bu kapının önünde ise zincire bağlanmış iki ayı vardır. Kartaga Mergen kapıyı açmak isteyince iki ayı saldırır. İki eline aldığı ayıları birbirine vurarak öldürür. Kapıyı açıp içeri girince üçüncü bir kapı görünür. Bu kapının önünde de iki pehlivan vardır. Birisinin elinde çelik kılıç, diğerinin elinde ise mızrak vardır. Pehlivanların birisi Kartaga Mergen'in kılıçla başını kesmek isterken diğeri göğsünü mızrakla delmek ister. Kartaga Mergen birinin başını kopararak yere atar diğerinin kolunu kopararak toprağa fırlatır. Kartaga Mergen kapıyı açar ve içeri girer. Kan Töngüs'ün altın yatakta uyduğunu görür. Yedi sarı kız ise onun başında destektir. Kartaga Mergen, Kan Töngüs'ün yatağına bir kez vurur ancak uyanmaz. İkinci kez vurduğunda ise taş saray sallanır. Üçüncü defa vurunca pehlivan yerinden sıçrar. Güreşe tutuşurlar ve taş saray yıkılır.

Kartaga Mergen, Kan Töngüs'ün ölmeden önce çağırdığı yedi kuğu, yedi kuğunun damadı, yer aynası, yer kara ile güreşir. Yer Aynası ile dokuz gün güreştikten sonra onu havaya kaldırıp kara bulutlar arasında gönderir. Yer Aynası ölmeden Yedi Kuğu Karısıyla onların başı ve Yer Aynasının kaynanası olan sarı tırnaklı, kurşun gözlü ve kendir saçlı Tyekçakay'ı yardım etmeleri için çağırır. Yedi Kuğu Karısı ve Tyekçakay'ın gelmesine aldırmayan Kartaga Mergen, Yer Aynasını yere atarak öldürür. Daha sonra Kuğu Karısı gelerek Kartaga Mergen ile güreşmeye başlar. Kartaga Mergen, kuğu karısının saçından iki tel kopararak yere atar. Bu saçın bir telinden kara dağ diğer telinden ak dağ meydana gelir. Bu dağların arasında Kartaga Mergen ve Kuğu Karısı güreşmeye devam ederler. Kır at, at başı büyüklüğünde altın guguk kılığında bu dağların arasında ötünce dağlar erir ve kaybolur. Kartaga Mergen yerde uzanmış halde ortaya çıkar. Kartaga Mergen'in atları kuğu karısının canının vücudunda olmadığını ve canının nerede olduğunu bilirler. Kuğu karısının canı yer altındadır. Burada dokuz deniz vardır. Bu denizler ayrı bir deniz oluşturarak bir yerde birleşirler. Bu birleşim noktasında yeryüzüne kadar ulaşan bakır bir kayalık vardır. Bu kayalığın kenarında bir kara sandık bulunur. Bu kara sandığın içinde kuğu karısının yedi kuştan ibaret olan canı bulunmaktadır. Bu sandıktaki yedi kuş öldürülürse Kuğu Karısı da ölecektir. Kara boz at bakır kayaya vurur. Kara sandık kara toprağın arasındadır. Yine kara boz at sadığın kapağını da vurarak açar. Kara sandık içindeki bakır altın kutuyu ağzına alır ve Kartaga Mergen'in yanına giderler. İki at bu kuşları nasıl öldüreceklerini konuşurlar. Karışık yeveli at bir kel kafalı adam kılığına girerek kutuyu açar ve bir eline kuşları diğer elinde de Kartaga Mergen'in kılıcını alarak kuşları öldürür. Kuğu karısı hemen oracıkta yere yıkılır ve ölür. Kartaga Mergen ise bu zorlu güreşten kurtulmuş olur.

Bu bölümdeki ortak unsurlar kale, sandık ve kötü kahramanların fonksiyonlarıdır. Burada kahramanların önemli silahlarından olan kılıcın önemi vurgulanmıştır. Çünkü Aşk, ah kılıcı olmadığı için kaledeki engelleri zor aşmıştır. Kartaga Mergen ise Kuğu Karısının canını almada kılıcına ihtiyaç duymuştur. Bu durumların tamamı kolektif bilinçaltı ve bilinçaltının Kartaga Mergen Destanı ve Hüsn ü Aşk arasında işlev kazandığını gösterir.

4.Hüsn ü Aşk ve Kartaga Mergen Destanındaki Kahramanlar

Aşk ve Kartaga Mergen

Aşk ve Kartaga Mergen olayların merkezindedirler. Bu iki kahramanın özellikleri birbiriyle örtüşmektedir. Birçok sıkıntıya yolculukları boyunca dayanmışlardır. Olağanüstü özellikler açısından Kartaga Mergen biraz daha öne çıkmaktadır. Çünkü Kartaga Mergen doğaüstü varlıklarla birebir güreşmektedir. Lakin onun bu güçlü kişiliği de bir yere kadardır. Belli bir aşamadan sonra kılıcından ve atlarından yardım almaktadır. Aşk ise düştüğü sıkıntılardan ah kılıcı, Gayret ve Sühan sayesinde kurtulmuştur. Aşk yolculuktaki engellerden sürekli olarak hayıflanırken Kartaga Mergen tam tersi engeller artıkça daha da hırslanmaktadır. Bu nedenle Kartaga Mergen, Aşk'a göre cesur ve yürekli bir karakterdir.

Kan Purkan ve Hüsn

Kan Purkan ve Hüsn genellikle anlatılarda pasif kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kan Purkan'ı destanda abisinin dizginlerini yakalayarak onu yolculuğa salmamak için direnirken görülür. Bu dik duruş bir daha Kan Purkan'da görülmez. Hüsn, mesnevide mana mesiresi ile Aşk'a bir at ve kılıç gönderme sahnelerinde görülmektedir.

Sühan ve Kartaga Mergen'in Atları (Kır at ve Boz at)

Sühan yaşlı bir kahraman olarak tanıtılır. Aşk'ın en büyük yardımcısıdır. Sühan metnin kurgusu gereği her şeyi bilmektedir. Olaylara hâkimdir. Aşk'ın yolculuğunda onun engelleri aşmasına yardım edip ona yol gösteren mesnevi kahramanıdır. Sühan, Aşk'a yardım ederken çeşitli kılıklara girmiştir. Bu kılıklar ise papağan, sülün, bülbül ve yaşlı bir tabip şeklindedir.

Kartaga Mergen'in yolculuğundaki en büyük yardımcıları kara boz at ve kır attır. Kartaga Mergen'i uyarırlar, zor durumlardan kurtarırlar ve beraber yolculuk yaparlar. Destanda atlar da Kartaga Mergen kadar olayların merkezindedir. Bazı bölümlerde Kartaga Mergen'i gölgede bırakırlar. *Hüsn ü Aşk* mesnevisindeki Sühan'ın görevlerini bu iki at üstlenmiştir. Anlatılarda olayların hareketli kısımlarını bu kahramanlar oluşturmaktadır. İlk olarak av atı kara boz at, kır atın kuş şeklindeki canını yakalayabilmek için "yalbagay" kuşuna dönüşmüştür. Kır at ise Kartaga Mergen'i bulabilmek için at başı büyüklüğünde altın guguk kuşuna dönüşür. Kır at Kuğu Karısının canını alabilmek için kel kafalı bir adam kılığına girer. Bu benzerlikler Sühan ve atlarını farklı anlatıların aynı sorumluluğu taşıyan kahramanları yapmaktadır (Bursa ve Kayabaşı, 2023).

Aşk'ın Lalası Gayret ile Su Atası

Gayret, Aşk'ın lalasıdır. Aşk'ın derdiyle dertlenmiş ve ona yoldaş olmuştur. Yolculukta Aşk'a yardım etmiştir. Kartaga Mergen'e ise Su Atası yardımda bulunmuştur. Turna balığı kılığına girerek Kan Purkan'ı aramaya denize dalmıştır.

Hüsn'ün Dadısı İsmet ile Kartaga Mergen'in Babasının Büyüttüğü İki Kartal

İsmet, Hüsn'ün dadısıdır. Aynı zamanda onun yardımcısıdır. Hüsn'ün derdiyle dertlenen bir kahramandır. İki kartal ise Kartaga Mergen'e kardeşini arama konusunda yardımcı olmuşlardır. Kartaga Mergen onların yavrularına yiyecek verir ve onlarda yedi kat gökte Kan Purkan'ı ararlar.

Kan Töngüs ve Hüşrüba

Hüşrüba, Aşk'ın amacına ulaşmasını engelleyen Çin padişahının kızıdır. Peri yüzlü bir kahraman lakin insanları öldürmek gibi bir huyu vardır. Kan Töngüs ise Kan Purkan'ı kaçıran bir kahramandır. Kartaga Mergen ile güreşirler ve Kartaga Mergen onu yener. Kartaga Mergen'e yenilince onun amacına ulaşmasını engellemek için Kuğu Karısını başına bela eder.

Çılgınlık Mollası ve Tas Kines

Çılgınlık Mollası ve Tas Kines anlatılarda bilge tiplerdir. Çılgınlık Mollası edep mektebinde Aşk ve Hüsn'ün hocasıdır. Bilgili bir kişi olarak tasavvur edilir. Tas Kines ise Kartaga Mergen'in akıl danıştığı bir kahramandır. Kan Mergen ve Kuttan Alıp'ın cezalarına Tas Kines karar vermiştir.

Hayret ve Kuttan Alıp/Kan Mergen

Hayret, Hüsn ve Aşk'ın buluşmalarına engel olan bir kahramandır. Mesnevinin başında engel teşkil eden Hayret daha sonra Aşk'a hizmet etmektedir. Kuttan Alıp ve Kan Mergen ise Kartaga Mergen'e ilk olarak yardım eder daha sonra ise kır atı okla öldürmeye çalışırlar. Kartaga Mergen'in yolculuğu başarı ile tamamlamasıyla Kuttan Alıp ve Kan Mergen, Kartaga Mergen'e biat eder ve onun hizmetkârı olur.

<i>Hüsn ü Aşk Mesnevisi</i>	<i>Kartaga Mergen Destanı</i>
<i>Aşk</i>	Kartaga Mergen
<i>Hüsn</i>	Kan Purkan
<i>Sühan</i>	Kır at / Boz at
<i>İsmet</i>	İki Kartal
<i>Gayret</i>	Deniz Atası
<i>Çılgınlık Mollası</i>	Tas Kines
<i>Hüşruba</i>	Kan Töngüs
<i>Hayret</i>	Kuttan Alıp/Kan Mergen

Tablo 1: Şahıs kadrosu

Sonuç

Hüsn ü Aşk ile *Kartaga Mergen* destanı arasındaki benzerlikler mitolojik unsurlar ve kurgu açısından tespitler yapılarak ortaya koyulmuştur. Eserlerin oluştuğu dönem dikkate alındığında yazarlar arasında fiziki bir temas söz konusu değildir. Genetik miras, bilinçaltı ve sözlü gelenekle aktarılmıştır.

Fiziksel bir etkileşimle oluşma ihtimali olmadığından *Kartaga Mergen*'deki genetik miras *Hüsn ü Aşk*'ta yerini bulmuştur. *Hüsn ü Aşk*'taki cadı, gulyabani, dev, ateş, ateş denizi, mana mesiresi, kahramanların özellikleri, hikâyenin başlangıç ve bitişindeki mitolojik unsurlar *Kartaga Mergen Destanı* ile örtüşmektedir. Bu mitolojik unsurlar Türklerin eski inancı olan Şamanizm'de yer almaktadır. Türkler binlerce yıl önce bu mitolojik unsurların arketiplerini oluşturmuşlardır. Bu arketipler ise Şeyh Galip tarafından XVIII. yüzyılda *Hüsn ü Aşk* mesnevisinde tekrardan işlenmiştir. Binlerce yıl önceki Türk yaşamı, bilinçaltında olduğu şekliyle XVIII. yüzyılda tezahür etmiştir.

Bu aktarımın bir başka yolu ise bilinçaltı yoluyla gerçekleşmiştir. Daha önceden oluşmuş olan *Hüsn ü Aşk*'taki arketiplere ihtiyaç duyulduğu için bilinçaltının o karanlık sayfalarından çıkartılmıştır. Bu durumun biraz daha genişletilmiş hâli olarak Carl Gustav Jung'un kolektif bilinçdışı kavramı görülebilir. Kolektif bilinçdışı kavramında kalubeladan itibaren evrende var olan her şeyin olduğu öne sürülür. Jung bu iddiasını katmanlı bir yapı içerisinde açıklamıştır. Bu katmanlı yapının içerisinde bütün milletlerin ortak değerleri vardır. Bu yapı içerisinde Türk milletinin kendine münhasır bir arketipler dünyası vardır. Bu dünyanın temelinde ise mitoloji yatmakta olup Türk milletinin oluşturduğu eserleri beslemektedir.

Benzerlikler bir başka aktarım yolu ise sözlü gelenekle olmaktadır. Destan anlatıcıları, hikâye anlatıcıları ve âşıklar tarafından yüzyıllar boyunca yaşatılmıştır. XVIII. yüzyılda yazılmış olan *Hüsn ü Aşk* mesnevisi de binlerce yıl önce oluşmuş olan *Kartaga Mergen* destanındaki mitik unsurların arketiplerinden sözlü gelenek sayesinde beslenmiştir.

İki anlatıda olayların başkahramanları olan Aşk ve *Kartaga Mergen* "erginlenme" serüvenlerini tamamlamak için anlatılarda çeşitli engelleri aşmışlardır. *Hüsn ü Aşk* ve *Kartaga Mergen* destanı gibi birçok

anlatıda kahramanların “erginlenmesi” sağlanarak sorumluluk alabilecek idealize kahramanlar oluşmuştur. “Erginlenme” meselesi Abraham Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en üst seviye olan kendini gerçekleştirme eylemi ile aynıdır. Abraham Maslow tarafından yakın bir zamanda çalışma konusu yapılmış olan kahramanın kendisini gerçekleştirme eylemi Türk milletinin kendi öz eserlerinde binlerce yıl öncesinde mevcuttur.

Eğitim bilimlerindeki yaşantılara açık olma anlayışını Türk milletinin öz metnilerindeki kahramanlarda görmek mümkündür. Kahramanlar sürekli bir mücadele içerisinde olduğu için her türlü yaşantıya açık olmuştur. Eğitim psikolojisindeki egonun oluşturmuş olduğu yüceltme savunma mekanizması bu anlatılarda görülmektedir. Çünkü kahramanlar evlenme aşamasına getirilerek toplumun onayına sunulmuştur. Yakın bir zamanda çalışma konusu olan savunma mekanizmalarının bu eşsiz örneklerini Türk milletinin öz metnilerinde görmek mümkündür.

Kaynaklar

- BURSA, V., KAYABAŞI, R. Gökçen. (2023). Hakas Destanı Kartaga Mergen’a Mitolojik Bir Bakış. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 9, 1-18.
- CAMPBELL, J. (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- ÇORUHLU, Y. (2000). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- DİLEK, İ. (2021). *Türk Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- DOĞAN, D. M. (2008). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- ELİADE, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. İstanbul: Om Yayınevi.
- GALİP, Ş. (2017). *Hüsn ü Aşk Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar*. (Düz.: Muhamet Nur Doğan), İstanbul: Yelkenli Yayınevi.
- IBRAYEV, Ş. (1998). *Destanın Yapısı (Kazak Destanlarında İnsan, Zaman, Mekân)*. (Çev.: Ali Abbas Çınar), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- JUNG, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*. (Çev.: Ender Gürol), İstanbul: Payel Yayınevi.
- JUNG, C. G. (2021). *Dört Arketip*. İstanbul: Metis Yayınları.
- ÖGEL, B. (1995). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. (Cilt II), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- RADLOFF, W. (1994). *Düşünce Eserleri Dizisi Sibiryadan II*. (Çev.: Ahmet Temir), İstanbul: MEB.
- YILDIRIM, S. (2015). Türkistan'dan Anadolu'ya Bir Tıp ve Bir Masalın Seyahati: Jalmavız Kempirden Congalaz Karısına. *Electronic Turkish Studies*, C. 10, S.12, 1261-1274.
- YEŞİLDAL, Ü. (2018). Bir Arketip Olarak Yılan, AVRASYA Uluslar arası Araştırma Dergisi, C.6, S.13, 420-431